

Staken

Leraren staken graag; bij het minste of geringste leggen zij hun werk neer. Tenminste, dat is het beeld dat je zou kunnen krijgen als je naar de stakingen van de laatste maanden kijkt. Het hoogtepunt vond op 19 november plaats: 13.000 vo-docenten legden hun werk neer en 4.000 van hen togen naar de Veemarkthallen in Utrecht om werkdrukverlaging te eisen. Kort daarvoor waren de onderhandelingen tussen de VO-raad (de koepel van werkgevers) en de vakbonden stukgelopen. Inzet van het geschil: de VO-raad bood 20 uur lestijdverkorting per jaar en de bonden wilden 33 uur. Met gemiddeld 38 lesweken schreeuwden alle stakers dus moord en brand om 21 minuten minder les per week.

Leraren staken echter bijna nooit. Het rammelend onderwijsbeleid van het afgelopen decennium heeft talloze momenten gekend waarop docenten hadden kunnen staken. Desalniettemin is slechts zelden naar dit wapen gegrepen. Leraren zijn een gezagsgetrouw volkje; over het algemeen laten zij het belang van hun leerlingen – het niet laten uitvallen van lessen – zwaarder wegen dan hun eigenbelang. Het is dan ook moeilijk voor te stellen dat het al die stakers daadwerkelijk om die 21 minuten ging.

Het lijkt aannemelijker dat de staking meer bedoeld was om uiting te geven aan opgekropte woede en frustratie: het moet afgelopen zijn met de immense werkdruk, de ondermaatse salariering, de groeiende macht van de bovenschoolse bestuurders en managers, en de dalende onderwijskwaliteit. Menig docent voelt zich niet meer gehoord en gereduceerd tot onderbetaald en overwerkt productiemiddel.

Enkele jaren geleden schreven Jaap Peters en Judith Pouw het boek *Intensieve Menshouderij: hoe kwaliteit oplost in rationaliteit* over de kloof die in veel bedrijven is ontstaan tussen de werkvloer en het management, en de daaruit voortvloeiende problematiek. Wat zij destijds bij bedrijven constateerden, geldt in toenemende mate ook voor het huidige onderwijs. Zo besteden zij aandacht aan het ‘zelfrefererend systeem’ – een concept uitgewerkt door de Amerikaans-Duitse wiskundige Kurt Gödel (1906–1987). Dit is een systeem met een eigen interne logica dat steeds naar zichzelf verwijst, waardoor binnen zo’n systeem alles verklaard kan worden – men verwijst immers naar regels van zichzelf. Door fusies, samenwerking en toenemende automatie zijn scholen ook in toenemende mate zelfrefererende systemen geworden.

Scholen zijn veranderd van kleinschalige organisaties in mammoetscholen met een eigen structuur, een eigen systeem, en een eigen management- en bestuurskaste. Binnen deze constructies gaan regels een eigen leven leiden en de mens raakt ondergeschikt.

In een zelfrefererend systeem ontstaan vaak twee werelden: de bovenlaag die de organisatie stuurt – Peters en Pouw noemen deze de ‘gedachtewerkelijkheid’ – en de laag die zich bezighoudt met de dagelijkse realiteit. De gedachtewerkelijkheid wordt bevolkt door bestuurders die geobsedeerd zijn door spreadsheetmanagement, competenties, processen, kengetallen, protocollen en beleidsplannen. Deze bestuurders laten zich zelden of nooit in het schoolgebouw zien, kennen geen docenten of leerlingen. Zij vallen continu terug op de logica van hun eigen systeem, maar omdat dit een interne logica is die geen enkele verankering in de buitenwereld heeft, worden zij als wereldvreemd beschouwd. Überbestuurder Sjoerd Slagter, voorzitter van de VO-raad, is misschien wel het beste voorbeeld. Volgens columnist Aleid Truijens van *de Volkskrant* is Slagter een propagandist van het nieuwe leren en moeten leraren ‘tegen onderwijsbobo’s als Sjoerd Slagter beschermd worden’.

Hand in hand met deze ontwikkeling is de veronachtzaming van de vakinhoud gegaan. Als bestuurders en beleidsmakers het contact met de werkvloer kwijtrafen, dan is vakinhoudelijke vervreemding een onherroepelijke consequentie. Zo is in de Wet op de beroepen in het onderwijs (Wet BIO) vakinhoud gereduceerd tot slechts een van de in totaal zeven competenties waarover een docent zou moeten beschikken. In systemen waarbinnen kwantitatieve aspecten van het grootste belang zijn, is de kwaliteit – de vakinhoud – altijd het eerste slachtoffer.

Docenten staken uiterst zelden. Wanneer ze wel staken, dan is er ook echt iets aan de hand. De stakingen van de afgelopen tijd gingen dan ook niet over 21 minuten minder les per week. In de kern valt de ontvreemding terug te voeren op een dringende roep om een radicale omslag in denken: scholen moeten weer systemen worden die aan de realiteit van de werkvloer refereren in plaats van aan de gedachtewerkelijkheid van bestuurders. ■

Johan Graus
Hoofdredacteur

Foto: Anda van Riet

WAT KAN JE MET HET DIGIBORD IN DE TALENKLAS?

Na de grootschalige invoering in het Verenigd Koninkrijk is het elektronische bord aan een stormachtige opmars bezig in andere delen van de wereld, zoals Canada, Australië en Mexico. Ook in ons land gaat een snel groeiend aantal schoolmanagers over tot aanschaf, daarbij geïnspireerd door flitsende presentaties van leveranciers en enthousiaste docenten. Wat maakt dit apparaat zo bijzonder?

Ton Koenraad

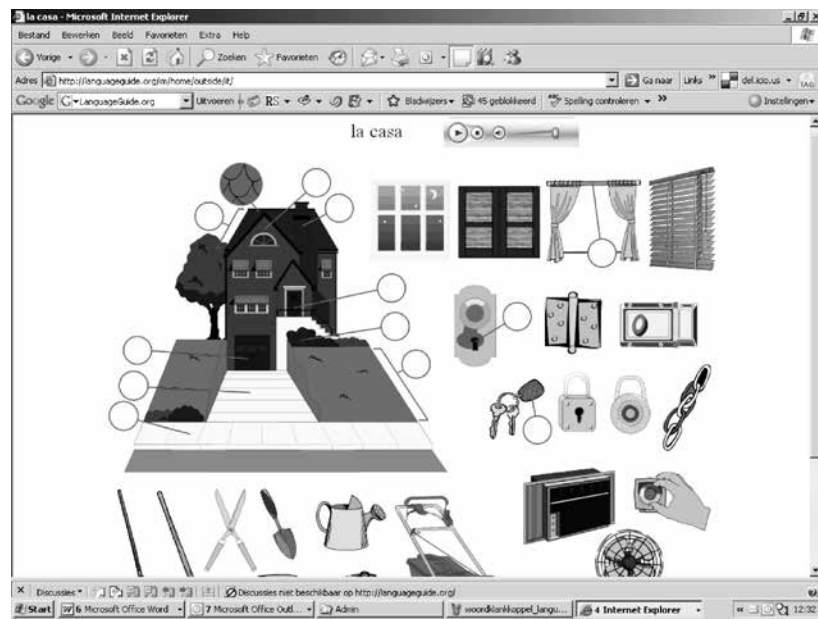
In het dossier dat Kennisnet over dit onderwerp ontwikkelt, wordt het digitale bord als volgt omschreven: ‘Een digitaal schoolbord is een groot touchscreen dat in verbinding staat met een beamer en een computer. De beamer projecteert het beeld van de computer op het scherm. Doordat het scherm gevoelig is voor aanrakingen, kan het met de hand worden bediend. Ook kan er op het scherm worden geschreven, in sommige gevallen wel met een speciale pen. (...) Het grote verschil met een gewoon krijtbord is de mogelijkheid om alles wat je op een computerscherm kunt laten zien, te projecteren op het digitale schoolbord. Dit betekent dat je in je lessen op een eenvoudige manier gebruik kunt maken van websites, software, filmpjes, muziekfragmenten, interactieve teksten, presentaties enz. Daarbij is het mogelijk

om aantekeningen die op het bord zijn gemaakt, op te slaan en later weer op te roepen.’

De manier waarop het digitale bord, hieronder verder digibord genoemd, gebruikt wordt, kan per schooltype en vak(cluster) sterk verschillen. De vraag is dan ook hoe het digibord effectief in het taalonderwijs ingezet kan worden. Hieronder volgen enkele mogelijkheden van digibordgebruik in de talenklas.

Aantekeningen maken, informatie vastleggen en bewerken

Aan alles wat op het bord geprojecteerd wordt, van geschreven tekst tot videobeelden, kunnen annotaties in de vorm van tekst, pijlen of lijnen toegevoegd worden. Doordat je ook een ‘foto’ kan maken van (delen van) de

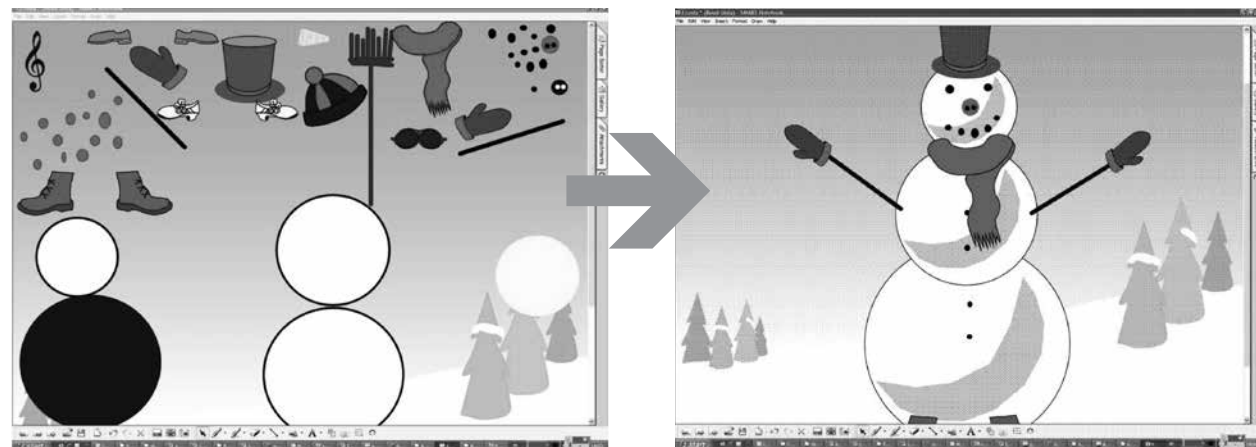

Figuur 1: oefenen met een woordveld. De plaatjes, voorzien van audio, leveren onmiddellijke feedback op betekenis en uitspraak. Schrijfwijze naar wens (laten) toevoegen

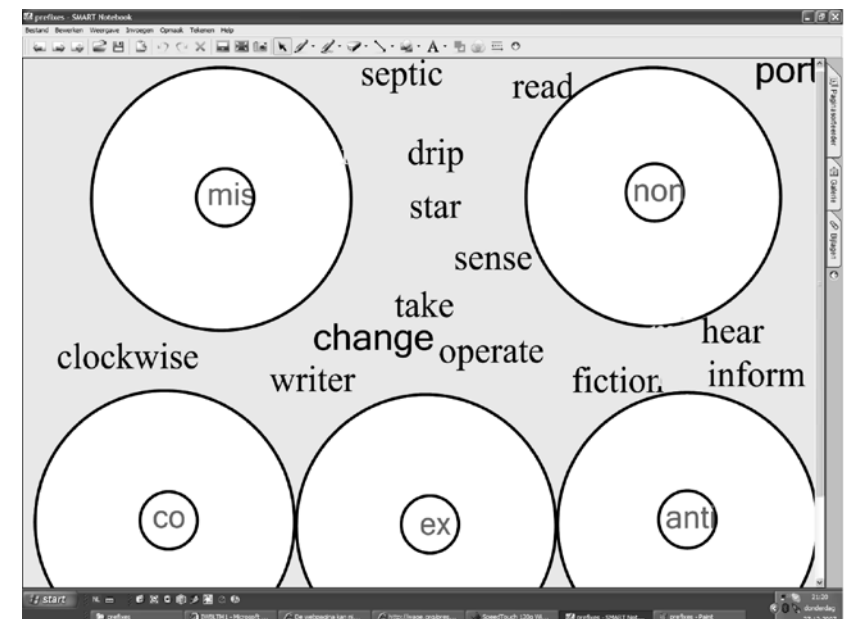
schermpagina, kunnen elementen gebruikt worden uit andere bronnen, zoals webpagina's en andere software zoals MS Word of vakspecifieke courseware. Met audio- en videofragmenten kan je makkelijk visuele ondersteuning en context bieden voor de onderwerpen die aan de orde zijn. Het bordgebruik kan een gemeenschappelijke focus bevorderen bij het gezamenlijk, indringend verwerken van (delen van) teksten. Daarbij kunnen uiteenlopende doelen een rol spelen – zoals bijvoorbeeld het versterken van de esthetische beleving bij het gemeenschappelijk beluisteren van een professioneel ingesproken versie van een gedicht of een met audio verrijkte songtekst. Of het uitlichten van stijl- of taalkundige kenmerken en/of betekenisnuances (kernpassages in een tekst of blog). Plaatjes, verrijkt met audio, bieden prima mogelijkheden voor het introduceren van betekenis en uitspraak van nieuw woordmateriaal.

Markeren, kleurgebruik en het verschuiven van objecten

Je kunt van (delen van) woorden, zinnen, alinea's en afbeeldingen objecten maken en deze vervolgens manipuleren: schuin zetten, een kleurtje geven en naar een andere plaats slepen. Op die manier kunnen alle tekstdelen en afbeeldingen onafhankelijk van elkaar verschoven worden op het scherm. Typische mentale handelingen die je hiermee kan ondersteunen, zijn onder meer vergelijken, sorteren, matchen en categoriseren. Een voorbeeld in dit verband is de woordspin die met leerlingen in een brainstorm – mogelijk met behulp van mindmapsoftware – ontwikkeld wordt, bijvoorbeeld als *advance organiser* om een thema in te leiden en voorkennis te activeren. Kleurgebruik kan hierbij verschil of gelijkenis tussen begrippen nog verder onderstrepen. Met behulp van kleur en animatie kan de aandacht

Figuur 2: spreekoefening (Jana Schrietter)

Figuur 3: focus op woordvorming. Welke combinaties zijn mogelijk?

gevestigd worden op morfologische en grammaticale verschijnselen. Leerlingen kunnen in duo's of kleine groepjes het bord ook gebruiken voor leeractiviteiten, bijvoorbeeld een spreekoefening waarbij leerling A de sneeuwpop construeert die B zich voorgesteld had (zie figuur 2).

Verbergen en laten zien

Door tekst(delen) of afbeeldingen van dezelfde kleur te voorzien als de achtergrond zijn ze onzichtbaar voor de leerlingen. Door ze vervolgens naar een gedeelte met een andere achtergrondkleur te slepen worden ze zichtbaar. Dit is een van de manieren om kerndelen van teksten en/of afbeeldingen die antwoorden en oplossingen bieden, tijdelijk verborgen te houden. Met een 'rolgordijn' kan je het zichtbaar maken van grotere delen van een pagina afstemmen op het verloop van de les. Deze technieken zijn met name bruikbaar voor plenaire oefenmomenten met tekstreconstructie, zoals gaten teksten, en voor het demonstreren en evalueren van het gebruik van leerstrategieën, zoals voorspellen en raadvvaardigheden. Het kunnen manipuleren van woorden en zinsdelen kan leerlingen helpen bij het verbaliseren of zichtbaar maken van denkstappen die bij dit type strategiegebruik van belang zijn. Daarom is het belangrijk dat ook leerlingen goed met het bord leren werken.

Opslaan en hergebruiken, koppelingen maken

Het resultaat van de brainstorm, de woordspin die we hierboven noemden, kan op een later moment weer hergebruikt worden, ook voor een ander doel. Zo kunnen de afbeeldingen en woorden – in het kader van de afronding van een lessenserie – gebruikt worden om een

spreekactiviteit te structureren. Als deel van zijn lesvoorbereiding kan de docent onderdelen van de spin nog van links voorzien. Hierdoor dragen stukjes tekst, audio, video en onderdelen van websites die deel uitmaken hebben van de inhoud van de lessen, bij aan de verdere consolidatie of uitbreiding van het aangeboden woordveld en/of als stimuli voor spreken, discussie en reflectie. Door bordmaterialen op te slaan op het schoolnetwerk kunnen sectieleden elkaars werk (her)gebruiken.

DIGISPEAK

- touchscreen – aanraakscherm
- beamer – projector voor video- of computerbeelden
- courseware – educatieve software
- mindmapsoftware – software om een mindmap te tekenen; een mindmap is een populair brainstorminghulpmiddel om ideeën en hun interconnecties visueel te rangschikken
- Google Earth – geografisch zoekprogramma; het biedt gebruikers de mogelijkheid om op basis van satellietbeelden naar locaties over de hele wereld te vliegen (<<http://earth.google.com>>)
- YouTube – website voor het kosteloos uploaden, bekijken en delen van videofilmpjes
- podcast – audiomateriaal (radioshows, discussies etc.) dat van het internet is afgehaald om later te beluisteren, bijvoorbeeld op een mp3-speler.
- webconferencing – gesprek of vergadering met beeld en geluid via internet
- blog – weblog; een website waarop regelmatig nieuwe bijdragen in chronologische volgorde verschijnen; online dagboek

Figuur 4: spreekwoorden introduceren en oefenen met Flashfilmpjes. (NB In het Engels is onze olifant een bull.)

Toegang tot internet

Met behulp van internet kunnen allerlei leeractiviteiten op een efficiënte manier actueel en contextrijk gemaakt worden. Een paar voorbeelden: met de nieuwsberichten en/of een weersite van het doeltaalland kan de voor dit thema relevante woordschat geoefend en uitgebreid worden. Een vergelijking met het actuele, lokale weer biedt daarbij tevens een authentieke context voor bijvoorbeeld het herhalen van de trappen van vergelijking.

De toepassingen voor de beeldvorming en kennis over het land en cultuur van de doeltaal zijn legio. Met Google Earth is snel een indruk te geven van regio's en steden. Met behulp van bronnen als YouTube, podcasts en videonieuwsberichten kan aandacht besteed worden aan nationale gebeurtenissen en culturele manifestaties, terwijl kijken en luisteren zo tevens vaker en op een interessante manier getraind worden. Met webconferencing is de inzet van native speakers makkelijker te organiseren en kan internationale samenwerking ondersteund worden. Het digibord is ook handig om – in het kader van leren leren en ter bevordering van de autonomie van leerlingen – de werking van nieuwe schoolsoftware of webgebaseerde toepassingen te demonstreren, zoals het gebruik van online woordenboeken. Verder biedt het internet natuurlijk de mogelijkheid om taalspelletjes te doen.

Meerwaarde of hype?

Hierboven is een aantal mogelijkheden aangestipt waarmee de talendocent, op een efficiënte manier, lesmomenten kan ondersteunen die procesmatig en/of inhoudelijk relevant zijn om gezamenlijk te doorlopen. Enerzijds blijkt uit een analyse van de internationale onderzoeksliteratuur (Koenraad, 2008) dat effectief gebruik van het digitale schoolbord meerwaarde kan bieden. Het draagt bij aan het richten van de aandacht (cinema-effect), vergroot de concentratie en motivatie, biedt meer kansen voor interactie en samenwerking en vergemakkelijkt het dynamisch gebruik van bronnen zoals software en internet. Anderzijds laten enkele recente evaluatieonderzoeken ook zien dat zonder hoogwaardige professionalisering en specifiek ontworpen materialen er geen noemenswaardige rendementsverbetering van het onderwijs gerealiseerd wordt. Een duidelijke valkuil – zeker voor de talendocent – is de verleiding het digibord als een superoverheadprojector vooral te gebruiken voor kennisoverdracht (Gray et al., 2005).

Een taal leren blijft echter natuurlijk vooral een kwestie van doen. De meningen over de meerwaarde van het digibord lopen in de (internationale) mvt-gemeenschap dan ook uiteen. Stille getuigen van de discussie zijn een aantal titels van publicaties en blog-items als: 'Interactive Whiteboards: Boon or Bandwagon?', 'Interactive, Quite Bored' of 'White Elephant or teacher's pet?'. De didactiek rond deze technologie voor het mvt-onderwijs staat nog in de kinderschoenen. Wel is het duidelijk dat werkelijke interactiviteit om specifiek hiervoor ontworpen materialen, dialogische vaardigheden en aangepaste didactische procedures vraagt. Tegelijkertijd is het gemak voor de organisatie van klassikale taal-leeractiviteiten evident: geen gedoe meer met aparte apparaten voor projectie, audio en video et cetera. De verwachting is dan ook dat het digibord in de handen van een creatieve, onderzoekende leraar kan bijdragen aan het dynamischer en leerzamer maken van klassikale lesmomenten. ■

LITERATUUR

Gray, C., Hagger-Vaughan, L., Pilkington, R., & Tomkins, S.-A. (2005). The pros and cons of interactive whiteboards in relation to the key stage 3 strategy and framework. *Language Learning Journal*, 32, 38-44. Kennisnet. Wiki Digitale Schoolbord. <www.kenniswiki.nl/wiki/Digitaal_schoolbord>. Koenraad, A. L. M. (2008). *DigiBorden in de onderwijspraktijk: een review van de onderzoeksliteratuur* (in press). <www.koenraad.info/IWB4MFL>.

Foto: Anda van Riet

EEN GOEDE MIX

De discussie over de toekomst van het vreemdetalenonderwijs wordt sterk bepaald door ideologische tegenstellingen. Wie zich erin mengt, wordt snel in het ene of het andere kamp geplaatst: communicatief of ouderwets, progressief of conservatief, taakgericht of leerstofgericht enzovoort. Gematigde en genuanceerde standpunten zijn moeilijk over het voetlicht te krijgen en te verdedigen. Maar nuances en compromissen zijn essentieel voor de praktijk. Wellicht is het vruchtbaarder om uit te gaan van de vraag: kunnen we het eens worden over een goede mix?

Erik Kwakernaak

De toekomst van het Nederlandse vreemdetalenonderwijs hangt niet alleen af van de vreemdetalendidactische discussie of van taalverwervingsonderzoekers, de mvt-leraren, de schoolmanagers, de onderwijspolitiek, het lerarentekort, de 'gratis' schoolboeken of sociaal-culturele veranderingen, maar van een nog veel complexer geheel van factoren. In interactie met elkaar leiden die tot ontwikkelingen die een stuk moeilijker te voorspellen zijn dan het weer.

Wie had pakweg 15 jaar geleden kunnen voorzien

hoe het vreemdetalenonderwijs (vto) er vandaag voor staat? Waren toen bijvoorbeeld de opkomst en de roemloze ondergang van de deelvakken te voorspellen? Was te voorzien dat de studiehuisgedachte zou gaan leiden tot veel zelfstandig werken met schriftelijke opdrachten? Heeft toen iemand gewaarschuwd dat daardoor het gebruik van de doeltaal als voertaal – kwaliteitskenmerk van het vto – verder achteruit zou gaan?

Het vto-vernieuingsbeleid voer in die 15 jaar een zwalkende koers. Van een sterke sturing door gedetailleerde examenprogramma's zwaaide men om naar een geloof in een vrije markt waarin de vernieuwing sponstaan op zou bloeien. Het resultaat is richtingloosheid.